

4.4. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СТАТУСУ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ: РЕСУРСНО-ДІЯЛЬНІСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Кузьминчук Н. В.

*д.е.н., професор, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», м. Харків*

Куценко Т. М.

*к. е. н., доцент, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», м. Харків*

Терованесова О. Ю.

*асистент, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», м. Харків*

В умовах жорстокої конкуренції з боку високорозвинених закордонних підприємств перед вітчизняними виробниками промислової продукції виникає гостра потреба у забезпеченні високого конкурентного статусу з урахуванням ресурсної та управлінської складових. Перехід України до нових світових стандартів вимагає від промислових підприємств, зокрема галузі машинобудування, забезпечення не тільки ефективного використання усіх складових ресурсно-діяльнісного потенціалу, а й пошук та здобуття конкурентних переваг, вміння їх підтримувати та розвивати у

довгостроковому періоді з урахуванням негативного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього характеру. Об'єктивна реальність визначає стратегічний вектор розвитку підприємств машинобудування в напрямку формування стійкого конкурентного статусу на основі розробки нової концепції формування конкурентного статусу підприємств машинобудування в рамках ресурсно-діяльнісного підходу, що в подальшому забезпечить обґрунтованість та дієвість управлінських дій щодо визначення фінансових можливостей, сформує довгострокові фінансові цілі, вибір найефективніших шляхів їх досягнення, адекватне корегування напрямів формування та використання фінансових ресурсів.

Розробці парадигми формування конкурентного статусу підприємств машинобудування присвячено роботи великої кількості науковців, зокрема: Донець Л. І. [2], Кузьминчук Н. В. [5]. Вивчення теоретичних основ використання імітаційного моделювання (прогнозування) у системі функціонування підприємства висвітлено в працях відомих науковців Кузьминчук Н. В. [12], Куценко Т. М. [12], Сергієнко Е. А. [9] та ін. Генезис теорії та практики конкурентного статусу та прогнозування соціально-економічних процесів активно досліджується зарубіжними та українськими вченими, що висвітлено у працях Ніколаєва П. В. [6], Клебанової Т. С. [7], Цигічко В. Н. [11]. Проте невирішеність питання наукової обґрунтованості забезпечення стійкого конкурентного статусу підприємства машинобудування зумовлює необхідність розробки теоретико-методичних засад формування конкурентного статусу в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Отже, метою дослідження є удосконалення теоретико-методичного підґрунтя дослідження шляхом розробки концептуальних основ формування конкурентного статусу підприємств машинобудування на основі ресурсно-діяльнісного підходу.

Результати проведеного дослідження наукових праць [5, 10] дозволили обґрунтувати діалектичну єдність понять «ресурсно-діяльнісний потенціал – конкурентний статус», а механізми формування ресурсно-діяльнісного потенціалу та конкурентного статусу підприємства машинобудування, забезпечення їх взаємозв'язку та взаємопогодженості покладено на процеси організації та управління. Ресурсно-діяльнісний потенціал як складова конкурентного статусу показує можливості його забезпечення [5]. Перед підприємствами постала об'єктивна необхідність формування системи забезпечення конкурентного статусу, що являє собою сукупність механізоутворюючих елементів, стійкість і ефективність функціонування яких залежить від адекватності варіантів управління та наявних організаційних можливостей, а отже, особливої уваги потребує розробка концептуальних основ формування конкурентного статусу на основі ресурсно-діяльнісного підходу. Концепція, з огляду даної роботи, розглядається як «сукупність найбільш істотних елементів теорії (теорій), викладених у конструктивній, прийнятній для практики формі; це теорія,

переведена в алгоритм вирішення конкретної проблеми» [1]. В основі реалізації концепції формування конкурентного статусу підприємств машинобудування лежить головна мета, досягнення якої є критерієм ефективності управлінського процесу. Конкурентний статус підприємства машинобудування характеризує передумови досягнення того або іншого рівня конкурентної переваги, тобто головної мети конкурентної боротьби на ринку. Ці передумови визначаються наступним: по-перше, ресурсно-діяльнісним потенціалом підприємства машинобудування (тобто внутрішніми факторами конкурентоспроможності); по-друге, сукупним впливом факторів зовнішнього середовища на умови досягнення визначеного рівня конкурентної переваги. З цією метою повинні бути виконані наступні завдання: за кожною складовою потенціалу визначити ресурси, що можуть забезпечити досягнення цілей підприємства машинобудування на той чи інші фазі життєвого циклу; визначити ступінь достатності умов, що формуються елементами зовнішнього середовища. Оскільки швидкість, з якою здійснюються зміни, важко передбачувана, необхідно відслідковувати ці зміни, прогнозувати можливості їх впливу на рівень конкурентного статусу підприємства машинобудування. На основі обробки отриманої у даному дослідженні інформації економіко-математичним шляхом доцільно визначити наскільки сприятливі зовнішні умови для досягнення підприємством машинобудування максимального значення рівня конкурентного статусу на тому або іншому етапі його життєвого циклу. Розглянемо докладніше зміст етапів, які наведено на рис. 1 [4, 5].

Перший етап запропонованого комплексу – формування інформаційного простору для оцінки рівня конкурентного статусу підприємств машинобудування. Даний етап об'єднує вирішення наступних завдань: формування інформаційного простору показників оцінки та аналізу динаміки зростання/підвищення конкурентного статусу. Результатом реалізації є репрезентативна система економічних індикаторів для порівняльного аналізу (просторовий галузевий розріз) і дослідження особливостей кожного з підприємств за певний період часу (часовий розріз); формування сукупності теоретичних та аналітичних критеріїв та встановлення відповідності обраних показників цим критеріям. Результатом є система показників для комплексної характеристики реалізації основних складових конкурентного статусу: ресурсно-діяльнісного потенціалу та ресурсно-діяльнісної активності. Ресурсно-діяльнісний потенціал як складова конкурентного статусу показує можливості його забезпечення, в свою чергу ресурсно-діяльнісна активність характеризує результати використання цього потенціалу та включає наступні елементи: організаційно-управлінська; маркетингова; виробничо-кадрова; інноваційно-інвестиційна; організації трудової діяльності; змістовності трудової діяльності; умов трудової діяльності.

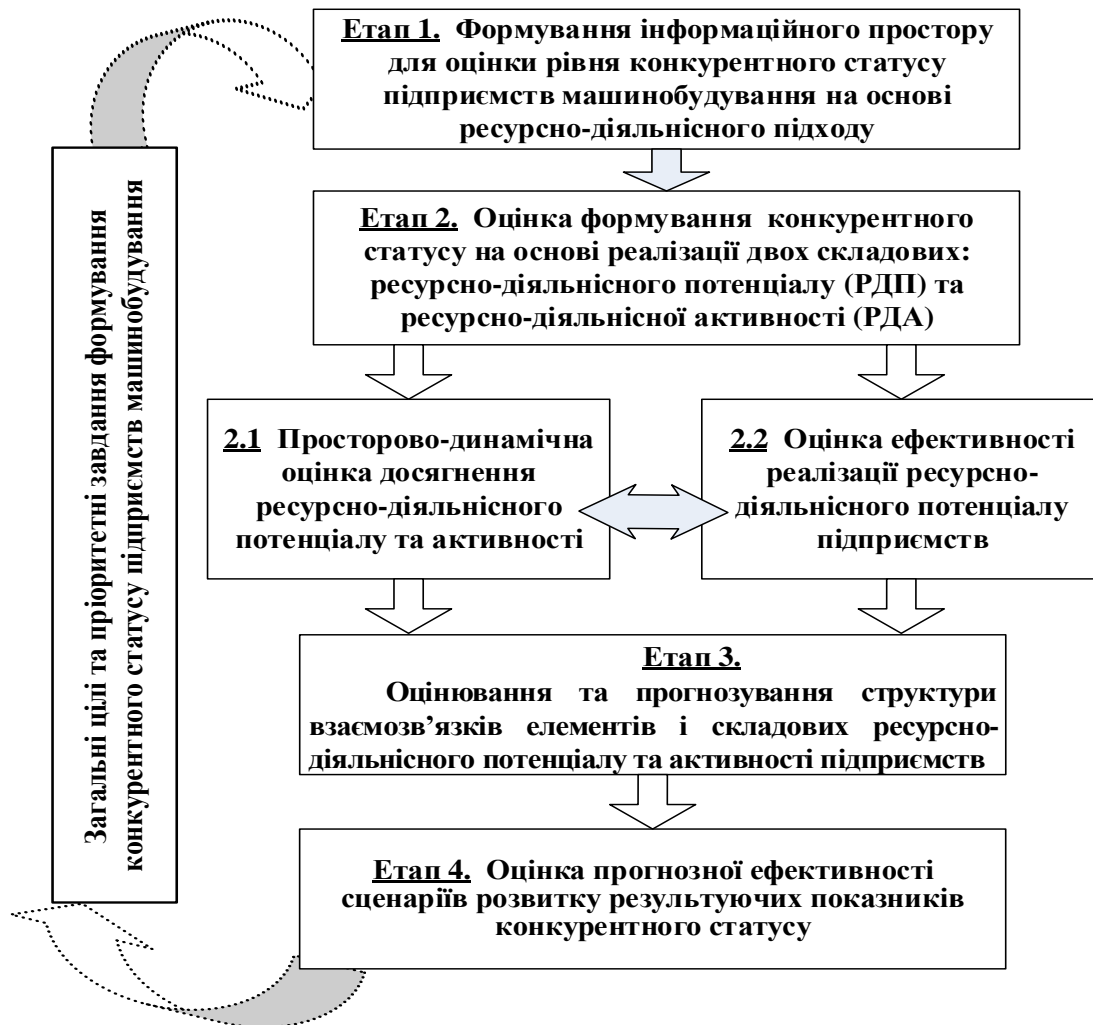

Рис. 1. Науково-практичний підхід до формування конкурентного статусу підприємств машинобудування

Таким чином забезпечується основа для характеристики напрямів позитивних змін значень показників у порівняльному і динамічному розрізі дослідження до галузевих стандартів.

Другий етап передбачає діагностування просторово-динамічного конкурентного статусу, відповідно до запропонованого автором методичним підходом [5] та сформованою системою діагностичних показників, що дозволило вирішити наступні завдання: комплексно оцінити та виконати прогнозування рівня підвищення/зростання конкурентного статусу за складовими ресурсно-діяльнісного потенціалу та ресурсно-діяльнісної активності; оцінити реалізацію конкурентного статусу через визначення трансформації ресурсно-діяльнісного потенціалу в активність та визначити рівень розбалансованості ресурсно-діяльнісного потенціалу.

В основу вирішення завдань просторово-динамічної оцінки конкурентного статусу підприємств покладено науково-методичний підхід до комплексного використання інструментарію інтегрального оцінювання (таксономічний аналіз) у динаміці розвитку досліджуваних підприємств машинобудування, що дозволило отримати комплексну і локальну оцінку складових ресурсно-діяльнісного потенціалу та активності.

На третьому етапі вирішено завдання оцінки та прогнозування структури взаємозв'язків елементів і складових ресурсно-діяльнісного потенціалу та активності підприємств машинобудування у наступній послідовності. По-перше, побудовано моделі прогнозування рівня ресурсно-діяльнісного потенціалу та активності підприємств на основі виробничої функції Кобба-Дугласа. Використання виробничих функцій у даному дослідженні дозволило вирішити наступне завдання: побудувати модель формування ресурсно-діяльнісного потенціалу в залежності від факторів виробництва (складових потенціалу). У якості головних факторів виступають фактори організаційно-управлінської складової потенціалу та фактори виробництва, що характеризують фінансово-економічний потенціал.

По-друге, прогнозування показників складових та елементів ресурсно-діяльнісного потенціалу та активності підприємств машинобудування:

- 1) побудова прогнозів для елементів (показників) ресурсно-діяльнісного потенціалу та активності підприємств;
- 2) побудова агрегованих прогнозних моделей для взаємопов'язаної системи за складовими ресурсно-діяльнісного потенціалу та активності підприємств.

Засобами реалізації четвертого етапу порядку формування конкурентного статусу підприємств машинобудування на основі ресурсно-діяльнісного підходу є: вирішення завдань вибору варіантів управління ресурсно-діяльнісним потенціалом; побудова імітаційної моделі реалізації результатуючих показників формування конкурентного статусу підприємства машинобудування. На основі сформованої множини ситуацій та їх прогнозних оцінок відповідно до загальних цілей і завдань діяльності здійснюється: розробка варіантів управління конкурентним статусом підприємств машинобудування; вибір варіантів на основі формування комбінацій прогнозних значень показників: ресурсно-діяльнісного потенціалу, рівня розбалансованості його складових та коефіцієнту ефективності ресурсно-діяльнісного потенціалу в активність, що виступає критерієм прийняття рішень з вибору варіанту управління конкурентним статусом. Під варіантом управління конкурентним статусом підприємств машинобудування розуміємо напрями використання потенціалу на основі формалізованого відображення найбільш важливих властивостей, взаємозв'язків та взаємозалежностей, що відображають його стан. Виходячи з отриманих результатів у ході реалізації двох попередніх функціональних підсистем концепції формування конкурентного статусу підприємства машинобудування на основі ресурсно-діяльнісного підходу, проводиться фінальний комплекс заходів від розробки альтернативних варіантів управлінських рішень щодо окресленої проблематики до їх безпосереднього виконання з подальшим моніторингом результатів провадження. Управлінські рішення стосовно підвищення рівня конкурентного статусу підприємств машинобудування в організаційно-управлінському аспекті повинні орієнтуватися на підвищення якості та ефективності роботи управлінських структур у досягненні кінцевих результатів, виявлення резервів підвищення конкурентного статусу підприємства, а також бути спрямованими на використання резерву ресурсно-діяльнісного потенціалу.

Кожний з отриманих варіантів має свої особливості з точки зору механізмів управління ресурсно-діяльнісним потенціалом підприємства машинобудування. Під алгоритмом вибору варіанта управління ресурсно-діяльнісним потенціалом підприємства машинобудування розуміємо чітко детерміновану послідовність дій, що описує процес перетворення потенціалу в результаті виконання яких можливе прийняття обґрунтованого управлінського рішення. Для прогнозування ефективності сценаріїв управління ресурсно-діяльнісним потенціалом підприємств машинобудування, тобто можливих наслідків управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності їх діяльності, в роботі доцільно використати метод системної динаміки. Системна динаміка є одним із методів імітаційного моделювання та включає в себе наступні процедури: структуризація об'єкта, побудова системної діаграми з урахуванням зв'язків між елементами, визначення змінних та темпів їх зростання, побудова гіпотез щодо залежностей між змінними, оцінка параметрів [3, 9].

Використання імітаційного моделювання дозволило вирішити ключові завдання в ході дослідження формування конкурентного статусу, а саме:

- побудована імітаційна модель носить досить універсальний характер, і може використовуватися для дослідження великого класу крупних підприємств машинобудування;

- імітаційна модель охоплює основні елементи системи ресурсно-діялісного потенціалу та активності, тому є можливість розширити її, включивши при необхідності додаткові розрахункові величини.

Імітаційний підхід складається з декількох етапів, результатами яких є реалізація конкретних завдань параметрів [3, 8, 9]:

- 1) вивчення ситуації згідно поставленої мети: збір, систематизація, аналіз статистичної та якісної інформації щодо досліджуваного об'єкта та його зовнішнього середовища, визначення умов та обмежень;

- 2) визначення основних факторів, що впливають на розвиток ситуації;

- 3) дослідження взаємозв'язку між факторами шляхом розгляду причинно-наслідкових ланцюгів (побудова моделі у вигляді орієнтованого графу);

- 4) перевірка адекватності імітаційної моделі ситуації (верифікація);

- 5) сценарне моделювання: визначення за допомогою імітаційної моделі можливих варіантів розвитку ситуації (системи).

Залежно від специфіки досліджуваного об'єкта етапи імітаційного моделювання можуть різнитися. Відповідно до виділених етапів імітаційного моделювання побудовано та реалізовано згенеровані типові сценарії за імітаційною моделлю оцінки прогностичної ефективності реалізації сценаріїв розвитку результатуючих показників конкурентного статусу підприємств машинобудування.

1. Визначення цілей та критеріїв (постановочний етап).

- 1.1 Визначення цільових показників (індикаторів) конкурентного статусу підприємства машинобудування.

В якості цільових показників (індикаторів) виступають загальний інтегральний показник та локальні показники рівня ресурсно-діялісного

потенціалу та активності за складовими за період 2012-2015 рр., які розраховані методом таксономії.

1.2 Формулювання критеріїв досягнення цілей.

Критерії досягнення мети повинні включати можливість обліку впливу усіх домінуючих факторів потенціалу та можливість аналізу динаміки основних результуючих показників конкурентного статусу за умов реалізації різних сценаріїв розвитку. Метод сценарію – метод прогнозування, заснований на встановленні послідовностей станів об'єкту прогнозування при різних прогнозах фону [6].

У контексті сценарного методу під сценарієм розуміється :

1) система припущень про перебіг процесу, що вивчається, на основі якої розробляється один з можливих варіантів прогнозу [6];

2) деякий опис того, що відбувається в майбутньому, який складається з подій, логічно взаємозв'язаних між собою, послідовностей дій і кроків, ведучих до прогнозованого стану системи в майбутньому. Як правило, створювані сценарії є деталізованим описом, в якому міститися різні оцінки за показниками, що визначають якість процесу, що реалізовується [11, с. 47-52];

3) гіпотетична картина послідовного розвитку в часі і просторі подій, що складають в сукупності еволюцію досліджуваної системи у розрізі, що цікавить дослідника. У сценарії в явному вигляді фіксуються причинно-наслідкові залежності, що визначають можливу в майбутньому динаміку зміни стану системи, і умови, в яких ці зміни відбуватимуться [5].

1.3 Ретроспективний аналіз рівня конкурентного статусу підприємства машинобудування.

На етапі встановлення цілей побудови імітаційної моделі повинні бути визначені наступні положення:

1) оптимальний для досліджуваних підприємства машинобудування часовий горизонт сценаріїв. З практичною метою дослідження можливих ситуацій на підприємстві часовий горизонт повинен охоплювати період, протягом якого можна локалізувати дію погроз різного характеру, або період виникнення негативних тенденцій реалізації ресурсно-діяльнісного потенціалу та активності;

2) часові межі застосування майбутнього плану. Конкретні тимчасові рамки встановлюються індивідуально для кожного досліджуваного підприємства. Можна передбачити, що цей період не повинен перевищувати п'ять років, оскільки інакше надійність прогнозів буде низькою.

Таким чином, з метою підвищення рівня конкурентного статусу підприємств машинобудування, на основі системного підходу проаналізовано та систематизовано методичне забезпечення діагностування конкурентного статусу, що надало можливість надати цілісне уявлення про концептуальні основи формування конкурентного статусу підприємств машинобудування у контексті ресурсно-діяльнісного забезпечення (рис. 2).

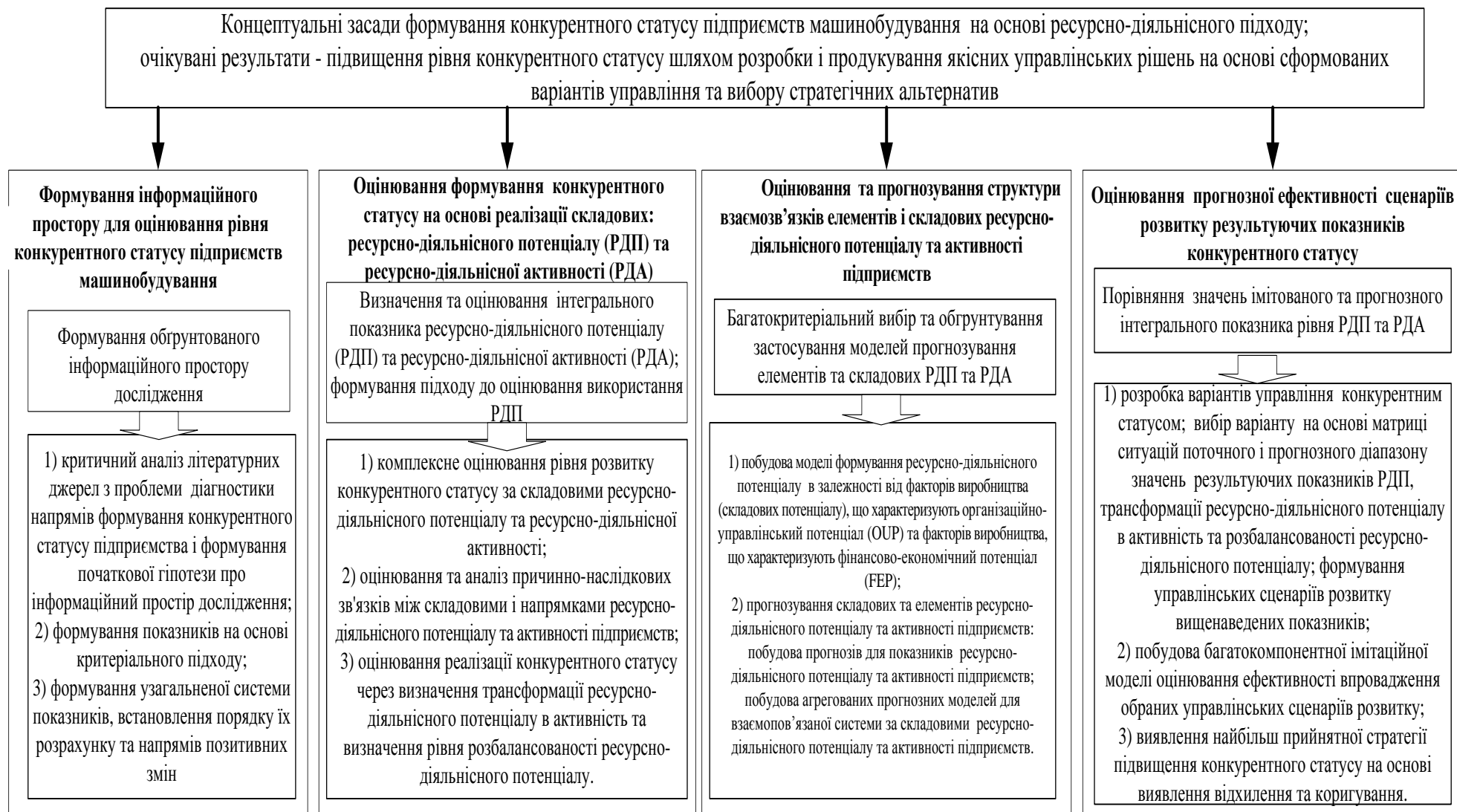

Рис. 2. Концептуальні засади формування конкурентного статусу підприємств машинобудування на основі ресурсно-діяльнісного підходу

Таким чином, в результаті дослідження запропоновано концептуальні засади щодо формування конкурентного статусу підприємств машинобудування, як основа прийняття якісних управлінських рішень у напрямку підвищення ефективності використання ресурсно-діяльнісного потенціалу. Головною метою цієї концепції визначено забезпечення стійкого конкурентного статусу підприємства шляхом розробки та реалізації ефективних управлінських рішень щодо цілеспрямованого, систематичного і адекватного використання ресурсно-діяльнісного потенціалу та конкурентних переваг. Обґрунтовано, що від ступеню узгодженості структурних елементів концепції та адекватності сучасним конкурентним ринковим вимогам буде залежати результативність діяльності підприємств машинобудування та ступінь досягнення мети. Перспективами подальших досліджень є розробка науково-практичних засад оцінювання та прогнозування структури взаємозв'язків елементів і складових ресурсно-діяльнісного потенціалу та активності підприємств машинобудування.

Література

1. Алаев, Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь [Текст] / Э. Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
2. Донець, Л. І. Базові принципи сучасної парадигми управління конкурентоспроможністю підприємства / Л. І. Донець // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). – С. 101-107.
3. Клебанова, Т. С. Механизмы и модели управления кризисными ситуациями на предприятии : монография / Под редакцией Т. С. Клебановой, В. И. Грачев, Е. В. Раевнева, Л. С. Гурьянова, О. Ю. Полякова, А. В. Милов, Р. Х. Иванова, А. В. Грачева, Е. А. Сергиенко, С. А. Степурина, О. С. Карпец, А. Т. Рогович. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2007. – 200 с.
4. Клебанова, Т. С. Моделирование финансовых потоков предприятия в условиях неопределенности : монография / Т. С. Клебанова, Л. С. Гурьянова, Н. Богониколос, О. Ю. Кононов, А. Я. Берсуцкий. – Харьков : ИД «ИНЖЭК», 2006. – 312 с.
5. Кузьминчук, Н. В. Формування конкурентного статусу підприємств машинобудування на основі ресурсно-діяльнісного підходу: концептуальні засади / Н. В. Кузьминчук, О. Ю. Терованесова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство. / «Ужгородський національний університет» Факультет міжнародних відносин. – Ужгород, 2016. – Вип. 8 Ч. 1 – С. 135-141.
6. Николаев, П. В. Прогнозирование методом сценариев и критерии оценки предприятия при инвестировании инновационным оборудованием / П. В. Николаев // Вопросы инновационной экономики. – 2011. – № 3 (3). – С. 47-52.
7. Прогнозування соціально-економічних процесів: навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.030502 "Економічна кібернетика" денної форми навчання / Т. С. Клебанова, В. А. Курзенев, В. М. Наумов та ін. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 656 с.
8. Прогнозы и прогнозирование [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prognoz.org/glossary>. – Назва з титул. екрана.
9. Сергиенко, Е. А. Имитационная модель функционирования предприятия в условиях действия угроз [Текст] / Е. А. Сергиенко, О. С. Карпец // Механизмы и модели управления кризисными ситуациями : монография / под ред. Т. С. Клебановой. – Харьков :

ИД «ИНЖЕК», 2007. – С. 113-136.

10. Терованесова, О. Ю. Ресурсно-діяльнісний підхід як основа формування конкурентного статусу підприємств машинобудування / О. Ю. Терованесова // Вісник Одеського Національного університету. Серія «Економіка». – Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2015. – № 3. – Т. 20. – С. 158–162

11. Цыгичко, В. Н. Прогнозирование социально-экономических процессов / В. Н. Цыгичко. – М. : КомКнига, 2009. – 240 с.

12. Kuzmynchuk Nataliia Analyses dynamics of taxpayers behavior fating the influence of social-psychological factors / Nataliia Kuzmynchuk, Tatyana Kutsenko, Tetiana Nazarova and Elena Druhova // Problems and Perspectives in Management (open-access). – 15 (3). – 2017. – S. 98-107.